

---

*Прігарін Олександр, Федорова Алла
(Одеса)*

**[ОГЛЯД] ЩОРІЧНИК З МИНУЛОГО
ТА ТРАДИЦІЙ СТАРООБРЯДЦІВ**

«Липоване: история и культура русских-старообрядцев».
– Вып. I – IV. – Одесса, 2004–2007.

Від 2004 р. в Одесі видається науковий щорічник, який присвячено історії та культурі росіян старообрядців України. На сьогодні це унікальний періодичний часопис такої тематики. Крім того сама медитативна природа його заслуговує на визнання одного з феноменальних явищ сучасної практики. На його сторінках «зустрічаються» результати дослідницької діяльності із «предметом» своєї уваги. Журнал є своєрідним «перехрестям» – створений за ініціативою представників виразної та самобутньої

групи прихильників «давнього благочестя», саме заради носіїв цієї оригінальної традиції, видання виступає трибуною для дослідників різних дисциплін, які вивчають різноманітні аспекти життєдіяльності старообрядців. Публікації виявляються водночас корисними серед представників інтелектуального поля, а також – власно для старообрядців. Поєднання соціального попиту із рівнем академічної науки, незважаючи на більш ніж 300-річну історію старовірів на теренах України, стало можливим лише у наш час.

Передумови такої збірки народилися задовго до цього. Ще з 1995 р. кафедра археології та етнології України Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова проводить комплексні експедиції (керівник – О.А. Прігарін) у місця компактного проживання «липован» (місцева назва старообрядців) на Дунаї. За ці роки був накопичений чималий корпус джерел, який почав вводитися до наукового обігу шляхом низки академічних жанрів (статті, доповіді та ін.). Але зібрані матеріали та публікації на основі них, на жаль, залишалися не відомими самим старообрядцям, тим хто не бажав, щоб традиції їх дідів та прадідів не пішли у забуття, щоб їх діти та онуки дотримувалися своїх звичаїв, які хотіли дізнатися побільше як про минуле свого регіону, так і старообрядництва взагалі. Виникла ситуація, коли дослідники стали обізнані більш ніж носії культури, яку вони вивчали.

Зрозумів цей парадокс, виходячи з усвідомлення важливості просвітницької роботи, о. Никола Бобков (ієрей церкви Св. Апостола Іоанна Богослова с. Стара Некрасівка Ізмаїльського району Одеської області) висловив ідею зустрічі-конференції заради знайомства липован з їх минулим. В результаті союзу науковців та священників стало можливим більш плідне вивчення традицій липован, їх збереження та відродження. Адже відомо, що липовани були замкненою етноконфесійною групою, вони не допускали іновірців в свою культуру, побут. Багато людей похилого віку на початковому етапі роботи «не відгукувалися» на опитування, а коли до справи підключилися священники, які підтримали вчених, то і миряни стали більш «відкритими». До справи залучилося священство інших приходів (зокрема: о. Никола Муравйов, о. Сергій Столярчук та інші) на чолі із Архієпископом Київським та Всея України Саватієм. Приємною стала також увага до подібних форумів та їх підтримка з боку місцевих влад та Управління охорони об'єктів культурної спадщини та зі справ національностей та релігій Одеської обласної державної адміністрації, Генерального консульства Російської Федерації в Одесі.

На сьогоднішній день проведення таких конференцій стало систематичним: 1-а пройшла у с. Стара Некрасівка 8–10 жовтня 2004 р. (приурочена до храмового свята Св. Апостола Іоанна Богослова); 2-а конференція – у м. Кілія 7–9 листопада 2005 р. (Св. Димитрія у с. Василівка Кілійського р-ну Одеської області); 3-я – у м. Ізмаїл 8-11 жовтня 2006 р.; 4-а – у м. Вилкове 20–23 вересня 2007 р. (до храмового свята Різдва Пресвятої Богородиці). 5-а планується на 13–16 жовтня 2008 року у с. Муравльовка Ізмаїльського району. Доповіді та повідомлення на цих форумах склали основу для наукового щорічника «*Липоване: історія і культура руских-старообрядцев*».

Редакційні колегія та рада, до яких увійшли провідні фахівці України та Росії у галузі старообрядницького минулого та традицій, визначає, що збірка спрямована на висвітлення, перш за все, історії та культури «липован», що мешкають на території Бессарабії, Буковини, Молдови та Добруджі. Але свідоме залучаються результати досліджень з інших історико-конфесійних груп України та Росії. Саме такий контекст надає змогу порівняти життя, погляди та побут, положення старообрядців різних регіонів. Така редакційна позиція дозволяє часопису виходити на загальний рівень.

Сталими рубриками цього видання стали: «*Історія*», «*Сучасність*», «*Етнографія/Культура*», «*Мистецтвознавство*», «*Мова та література*», «*Огляди та рецензії*».

На сторінках видання продовжується історіографічна дискусія та обмін думками щодо козацький фактор у формуванні старообрядницької групи на османсько-російському прикордонні – з'ясування проблем щодо шляхів переселення, часу появи

та функціонування «некрасівців» у регіоні (Феоген С.І. (Сарикьой, Румунія, 1¹), Сень Д. В. (Краснодар, 2), Мільчев В.І. (Запоріжжя, 2), Прігарін О.А. (1,3), Чебан І.Н. (Стара Некрасівка, 3), Кучерявенко І.Ф. (Ізмаїл, 1), П. Радіон (Сучава, Румунія, 3). Історичним сюжетам діяльності релігійних громад у Бессарабії ХІХ століття присвітили свої публікації Бездогов А.О. (Москва, 1), Федорова А.І. (Одеса, 1,3), Кучерявенко Н. Ф. (Ізмаїл, 2,3), Галкіна А.В., Дьомін О.Б. (Ізмаїл–Одеса, 3). Окрему групу склали матеріали, які розкривали перебування бессарабських липован у складі Румунського королівства – 1918–1940 рр. та під час ІІ Світової війни (Бороуш Л.Г. (Ізмаїл, 3), Федорова А.І. (Одеса, 2), Михайлуца М.І. (Одеса, 1)). Джерелознавчі розробки представили Галкіна А.В., Дьомін О.Б. (Ізмаїл–Одеса, 2), І.М. Пушков (Болград, 3). Зв'язок між прихильниками давнього благочестя Нижньої Новгородчини та Подунав'я прослідкував С.В. Рудаков (Нижній Новгород, 3).

Вивченню обставинам появи та розвитку старовірів на Буковині присвятили свої статті чернівецькі колеги (Мисько Ю.В. (1), Гостюк А.М., Чучко М.К., Бондарюк Б. М. (2,3), Звоздецький Д.І. (2)). Реконструкціям із галузі історичної антропології старообрядців ХVІІІ ст. Чернігівщини поділився полтавський колега – Ю.В. Волошин (1–3). Ще однієї регіональною групою стала слобідське старовірство, яке студіювалося у працях О.Л. Черкашина (2,3) та П.В. Єремєєва (3, обидва з Харкова). Не обійшли увагою автори і епізоди із минулого подільського старообрядництва А.О. Бездогов (2) та С.В. Таранець (3).

Витокам старообрядництва та його початковому розвитку присвятили свої розвідки о. Леонтій Варварич, Боднарюк Б.М., Сандуляк І.Г. (3, всі з Чернівців). Релігійний фактор у становленні своєрідної етики модерного часу серед старообрядців проаналізував В.В. Керов (Москва, 2). Характер та вплив «Окружного послання» висвітив С.В. Таранець (Київ, 2). «Дорожній побут старовіра-странника у Сибірі ХІХ ст.» розкрито у матеріалі О.Є. Дутчак (Томськ, Росія).

Цікаві студії сучасності репрезентують як стан старообрядництва України (Петров С.П. (Київ, 2), Кожолянко Г.К. (Чернівці, 3), так і Росії (Осіпов В.І., Боровськ, Росія, 1–3), Румунії, Болгарії (Анастасова Є.Є., Софія, Болгарія, 1).

Особливостям липованських ікон та їх місцю в історії мистецтва присвячені доповіді Ю.Є. Горбунова (Одеса, 1,2), Н.В. Грідневої (Одеса, 1,2). Практичні поради та спостереження щодо реставрації пам'яток сформулював О.В. Білий (Ізмаїл, 1).

Культурно-побутова специфіка старообрядців на Дунаї розкривається у рубриці «Етнографія / Культура». Зокрема, дослідники познайомили із результатами вивчення сімейних обрядів липован: Майерчик М.С. (Київ, 1), Тросик А.Г. (Одеса, 2,3), Захарченко Г.М. (Одеса, 1-3), Петрова С.В. (Одеса, 2), Уляновська В.В. (Ізмаїл, 3). Аналогії з цього комплексу серед липован-переселенців до Астраханської області представила О.В. Паунова (Астрахань, 2). З існуванням складного комплексу народної медицини ознайомила Н.І. Серебряннікова (Одеса, 1–3). Т.А. Паніот (Одеса, 2) розкрила трансформаційні тенденції у календарних обрядодіях. Етнічні процеси у липованському середовищі Румунії були проаналізовані у статтях Ф. Фодора (Сегед, Угорщина, 2) та Д. Хренчійук (Яси, Румунія, 3). Народна етимологія етнонімів «некрасівці» і «липовани» в історичній пам'яті їх нащадків стали предметом уваги О.А. Прігаріна (Одеса, 2). «Заволзькі погости: лісні могили як пам'ятники історії та культури Нижегородського Заволж'я» висвітив С.В. Рудаков (Нижній Новгород, 2).

Мовні особливості говірок липован аналізуються у роботах Л.Ф. Бараннік (Одеса, 1-3), Н.Л. Швецова (Одеса, 2,3). Літературознавчі сюжети – тема старообрядництва у творчості поета М. Ключова – набули свого розгляду у Л.А. Киселевої (Київ, 1) та О.В. Пашко (Київ, 1).

Новітні наукові видання, які присвячені старообрядництву, отримали свої оглядові характеристики та рецензування у роботах І.С. Гребцової, А.І. Федорової, О.А. Прігаріна.

---

¹ Тут і на далі номер у дужках помічає номер випуску часопису.

Особливе місце займає IV випуск – в ньому надрукований комплексний монографічний опис одного з липованських поселень – с. Карячка (Мирне Кілійського району Одеської обл.). Він представляє результати десятирічних експедиційних та археографічних пошуків дослідницької групи. Історичний розділ, який підготували О.А. Бачинська та О.А. Прігарін, охоплює період з середини XVIII ст. до початку XXI ст. Зокрема, автори з'ясували причини міграції російського (старообрядницького) та українського населення в Придунайські степи (оскільки село є біетнічним, двоконфесійним; в ньому живуть російські старообрядці та українські ніконіанські православні), розглянули історію спорудження церкви, особливості розвитку села під російською та румунською владою. В додатках до розділу містяться опис археологічних пам'яток околиць села Мирне (Березін С.Є.); Сповідна розпис за 1821 р.; Ревізька казка (1835 р.) та інші джерела.

В етнографічному розділі містяться параграфи: про демографічні і етнокультурні характеристики населення Мирного наприкінці XX ст. (Прігарін О.А., Павлушин А. Т.); особливості матеріальної культури (Прігарін О.А., Кюрчубаш С.А., Агафонова Т. А., Звягіна Д.Г.); специфіки обрядів та звичаїв (Прігарін О.А., Захарченко (Стоянова) Г. М., Петрова Н.О., Тхоржевська Т.В., Федорова А.І., Серебряннікова Н.І.), виразність соціонормативної культури (Ганчев О.І., Петрова Н.О.).

В останньому розділі Горбунов Ю.Є. охарактеризував іконографічні традиції церкви преподобної Параскеви. Це унікальний опис церковного ансамблю старообрядницького приходу регіону. Продуктивним виявилися реконструкції щодо народного сприйняття окремих образів.

Зараз підготовлено до друку V випуск, який виявився самим масштабним за обсягом. Редколегія зробила також електронну версію всіх п'яти випусків часопису, яка буде розповсюджуватися у вигляді CD, а також розміщена в інтернет-мережі. Розраховуємо, що і на далі часопис буде грати важливу роль координації та поєднання зусиль науковців, які працюють у полі старообрядництва, та самих прихильників «давнього благочестя». Будемо сподіватися, що такі конференції будуть проводитися і надалі, до збірки будуть залучатися нові автори, і таким чином буде розширюватися як географія авторів збірки, так і тематичний спектр проблем.